

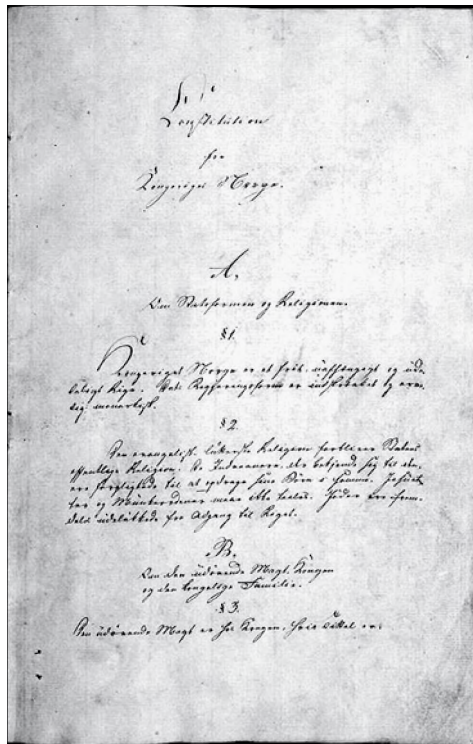
Az 1814. évi norvég alkotmány

Norvégia 2014-ben ünnepelte alkotmányának két-századik évfordulóját. Az „eidsvolli emberek” (*Eidsvollsmennene*), azaz a norvég alapító atyák 1814. május 17-én írták alá az alkotmányozó konvenció által előző nap elfogadott dokumentumot (dánul: *Kongeriget Norges Grundlov*, norvég [bokmål] írásmóddal: *Kongeriket Norges Grunnlov*).¹ Mivel az alaptörvény – ebben is az Egyesült Államok 1787. évi alkotmányához hasonlóan – a többszöri kiegészítések és módosítások ellenére formálisan a mai napig hatályban van, ezt tekintjük Európa legrégebb hatályos írott (chartális) alkotmányának.² A jelen tanulmányban arra teszünk kísérletet, hogy az ünnepi alkalom tiszteletére röviden bemutassuk keletkezésének körülményeit, ismertessük főbb elveit és szabályait, és röviden kitérjünk értékelésére és utóéletére is.

Mint ismeretes, a Norvég Királyság 1380-tól perszonálunióban állt Dániával, 1397-től (*kalmari unió*) pedig Svédországgal is.³ A Dánia és Norvégia között 1450-ben, Bergenben létrejött, örökös unióról szóló szerződésben nyilvánították a két ország egyenrangúságát, és úgy rendelkeztek, hogy Norvégiát „saját törvényei szerint és lakói által kell kormányozni”.⁴ Ténylegesen azonban minden

lényeges helyi hivatalt dánok töltöttek be már ebben az időszakban is; 1536-ban pedig, egy évtizeddel Svédország függetlenedését követően (amikor III. Keresztély király bevezette a királyi reformációt Dániában) feloszlatták a norvég országtanácsot (*Riksråd*), amelyet abban az időben *Olav Engelbrektsson*, Nidaros (Trondhim) utolsó érseke vezetett.⁵

1661 augusztusában a norvég rendek III. Frigyes dán királynak küldött két levelükben (melyek közül az egyiket a nemesek és az egyháziak, a másikat a polgárság és parasztság képviselői írták alá) elfogadták az abszolút királyi hatalom bevezetését Norvégiában is.⁶ Ennek megfelelően 1665-től Norvégiának is a dán abszolutizmus „chartális alkotmánya”, a *Kongelov* (*Lex Regia*, „királytörvény”) lett az alaptörvénye (*lex fundamentalis*).⁷

Az 1814. május 17-én aláírt norvég alkotmány első oldala és az aláírások egyik oldalpárja

Norvégiát egészen a 19. század elejéig Koppenhágából mint Dánia alárendelt tartományát kormányozták, bár önálló jogrendszerét megtarthatta (lásd V. Keresztély Norvég Törvényét: *Norske Lov*, 1687).⁸ Anna Maria Rao és Steinar Supphellen tanulmányában azt hangsúlyozza, hogy régi norvég földbirtokos nemesség hiányában a dán elit könnyedén tudta megszerezni a legfontosabb pozíciókat Norvégiában, miközben a dán királyok igyekeztek a norvég parasztok érdekeinek oltalmazójaként mutatkozni. E két tényező együtthatása erősítette meg a dán központi kormányzat és a norvég helyi közösségek közötti kapcsolatokat.⁹

A dán–norvég monarchián belül az ország jelentősége csak a napóleoni háborúk idején, és különösen a brit haditengerészet Koppenhága elleni támadását követően növekedett meg. Augusztus 24-én egy „kormánybizottságnak” (*Regjeringskommissjon*) nevezett ideiglenes testületet neveztek ki Norvégiába, amely 1807. szeptember 1-jén tartotta első ülését.¹⁰ Októberben legfelsőbb büntetőbíróságot (*Overkriminalret*) is felállítottak Christianiában (azaz a mai Oslóban).¹¹ Valójában ezek voltak Norvégia első önálló központi szervei – nemcsak az abszolutizmus bevezetése, hanem – 1536 óta.

Miután Oroszország elfoglalta Svédországtól a mai Finnország területét, és informálisan Norvégiát ajánlotta fel a svédeknek lehetséges kárpótlásként, a dán diplomáciának azonnal reagálnia kellett.¹² 1809-ben, amikor a svéd katonai összeesküvők elmozdították a trónjáról IV. Gusztáv Adolf királyt,¹³ a dánok – látván, hogy az új királynak, az idős XIII. Károlynak nincs gyermeke – megkíséreltek két lehetséges trónörökösjelöltet is ajánlani Svédország számára: az egyik maga VI. Frigyes dán király lett volna, míg a másik Augustenburgi Keresztély Ágost herceg, aki a norvég *Regjeringskommissjon* elnöke is volt. Utóbbi igen nagy népszerűségnek örvendett norvég körökben, ugyanis 1808 tavaszán, a dél-nor-

végiai erők parancsnokaként sikerrel vert vissza egy svéd támadást. A svéd országgyűlés – a két ország uniójában reménykedve – 1809 júliusában meg is választotta Svéd-

ország koronahercegévé, amit a herceg nagy örömmel, a dán kormányzat viszont már meglehetősen hűvösen fogadott.¹⁴

1809. szeptember 17-én Svédország megkötötte Oroszországgal a frederikshamni békét, amelyben Finnországot és Åland szigetét átengedték az oroszoknak; míg novemberben Norrköpingben Dánia és Svédország is megállapodott a *status quo ante* fenntartásában.¹⁵ A helyzet Dánia számára 1810 májusában változott meg drámai módon, amikor Keresztély Ágost herceg szélütésben hirtelen meghalt.¹⁶

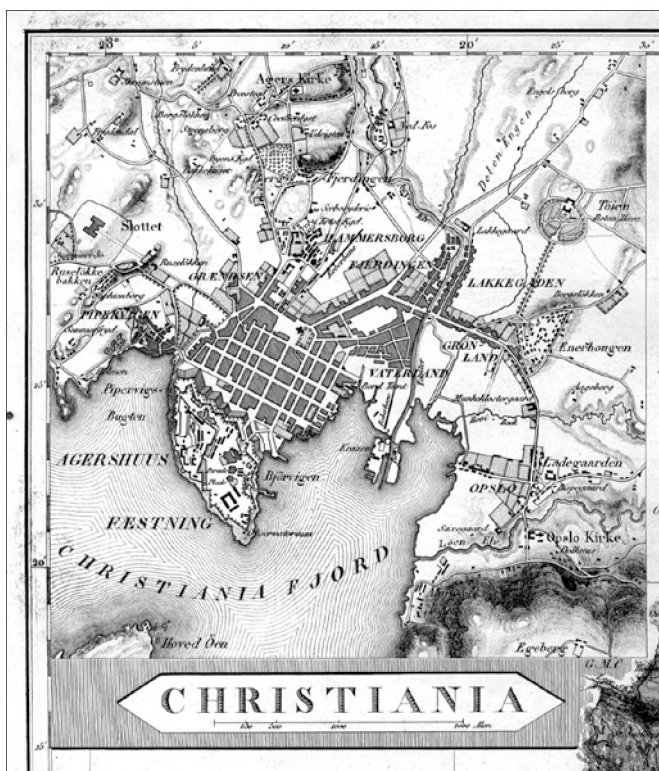
Egyértelmű volt, hogy a svéd trónörökös személyéről szóló döntést a francia császár beleegyezése nélkül nem lehet meghozni, így svéd delegáció utazott Párizsba. Ennek vezetője, *Carl Otto Möller* hadnagy vakmerő lépésre szánta el magát: teljesen saját kezdeményezésre azt javasolta Napóleonnak, hogy az általa még a pomerániai háború során megismert *Jean-Baptiste Bernadotte* tábornagy legyen a svéd trón örököse. Napóleont meglepte az ötlet, de némi vonakodás után végül beleegyezett.¹⁷

A polgári származású, egykori jakobinus Bernadotte-ot (mint „Ponte Corvo herceget”) a *Riksdag* 1810. augusztus 21-én XIII. Károly örökösének nyilvánította. Az 1810. évi új svéd trónöröklési törvény (*Successionsordningen*) a trónutódlást a marsall leszármazottaira is kiterjesztette.¹⁸ Az 1810. évi *Successionsordning*¹⁹ a mai napig hatályos (az 1809–1810. évi svéd organikus törvények közül egyedüliként), csupán a leányági örökösödés kapcsán kellett módosítani, hiszen a jelenleg uralkodó XVI. Károly Gusztávnak csak leányai vannak (akik közül minden bizonnyal az idősebb, Viktória koronahercegnő öröklő majd a svéd trónt).

Októberben XIII. Károly svéd uralkodó Károly János (*Carl Johan*) koronahercegként formálisan fiává fogadta Bernadotte-ot.²⁰

Az 1665. évi Kongelov

Christiania (Osló) alaprajza 1827-ben

Ezzel a dán diplomácia minden törekvése összeomlott (a másik jelölt Keresztély Frigyes herceg, dán trónörökös lehetett volna).²¹ Károly János 1810. október 20-án érkezett új hazájába, és bár a svéd nyelvet haláláig nem sikerült elsajátítania, hamar szakított francia gyökereivel. Alekszandr Sz. Kan szavait idézve „buzgón örködött a svéd nemzeti érdekek”²² Amikor 1811 márciusában XIII. Károly stroke miatt egy időre alkalmatlanná vált az uralkodásra, alkotmányos módon régenssé nyilvánította magát;²³ miután pedig 1812 januárjában a francia hadsereg megszállta Svéd Pomerániát, kinyilvánította Svédország semlegességét.²⁴

1812. április 5-én Szentpétervárott titkos szerződés jött létre Svédország és Oroszország között, amelyben Bernadotte lemondott Svédország Finnországgal kapcsolatos igényeiről.²⁵ Augusztusban (egy újabb titkos megállapodásban) már a Dán Királysághoz tartozó Sjælland és Bornholm szigetek Svédország általi megszállásában állapodott meg az oroszokkal.²⁶ 1813 márciusában a svéd-angol szövetség is megkötötte.²⁷ Áprilisban Bernadotte megszakította a diplomáciai kapcsolatot Dániával, szeptemberben pedig hadat üzent neki. Dánia 1813 júniusában megújította a francia szövetséget,²⁸ Napóleon októberi lipcsei vereségét követően (a „népek csatája”) azonban nyilvánvalóvá vált, hogy Franciaország nem tud katonai segítséget nyújtani. A francia szövetség kényszerpályája vezetett Dánia katasztrofális vereségéhez.²⁹

1813 májusában VI. Frigyes Keresztély Frigyes herceget Norvégia helytartójává (*Norges statholder*, norvég írásmóddal: *stattholder*) nevezte ki. Ezekben a kritikus időkben ennek a régi, 1572 óta létező tisztségnek a jelentősége nagyobb volt, mint a dán–norvég unió történetében valaha. Svédország és Dánia 1813. december 15-én tűzszünetben állapodott meg, majd 1814. január 14–15-én – Oroszország és Anglia hathatós támogatásával – megkötötték a Dánia számára rendkívül hátrányos kieli békét. E szerződés szerint Dániának át kellett engednie Norvégiát Svédország „teljes birtokába”, ugyanakkor a régi norvég területek közül megtarthatta Izlandot, Grönlandot és a Feröer-szigeteket; továbbá a svédek vállalták, hogy ellentételezésül Svéd Pomerániát átadják Dániának.³⁰ A békeszerződés kimondta, hogy Norvégiának „királyságot kell alkotnia, a Svéd Királysághoz csatlakozva” (*un Royaume, et reuni à celle de la Suède*).³¹

A dán királynak nem volt alkotmányos felhatalmazása arra, hogy bármilyen külföldi hatalommal ilyen tartalmú megállapodást kössön, ugyanis az 1665. évi *Kongelov* XIX. cikke kifejezetten megtiltotta, hogy az uralkodó felossza a birodalmát („Dánia és Norvégia királysága, valamint azok tartományai, földjei, szigetei, erődjei [...] örökké egyben tartandók”).³² Emellett a békeszerződés a modern nemzetközi jog alapelveit is sértette, ugyanis egy teljes ország sorsáról rendelkezett anélkül, hogy a tárgyalásokon az adott nemzet képviselthette volna magát.³³ Keresztély Frigyes ez utóbbi, demokratikus érvre hivatkozva (persze nem megfelelően az előbbi, abszolutisztikus szempontból sem) azt a taktikai döntést hozta, hogy annak ellenére a norvég nemzeti törekvések mellé áll, hogy VI. Frigyes 1814. január 24-én (a békeszerződés

alapján küldött írásbeli utasításában) hivatalosan visszahívta őt Dániába.³⁴

A herceg február közepén Eidsvollban (korabeli, dán írásmóddal: *Eidsvold*) találkozott huszonegy „norvég barátjával”, köztük *Carsten Anker* vasgyáros-politikussal és több más jelentős személyiséggel,³⁵ s miután utóbbiak támogatásukról biztosították, február 19-én az ország „régensévé” nyilvánította magát.³⁶ Ebbéli minőségében 1814. március 2-án kinevezte Norvégia kormányát (amivel egyöntetű lelkesedést váltott ki, hiszen az országnak 1536 októbere, a norvég országtanács feloszlása óta nem volt állandó önálló végrehajtó szerve) és országos gyűlést hívott össze „annak érdekében, hogy a norvégok megvédhessék önállóságukat”.³⁷ Carsten Ankert (aki saját eidsvollli házát ajánlotta fel a tanácskozás színhelyéül), mint különleges követet Londonba küldte, hogy a norvég függetlenség ügyéről tárgyaljon.³⁸

A norvég alkotmányozó konvenció[□] 112 küldötte (egy-harmad részben paraszti követek), akiket az egyházközségekben választottak, 1814. április 10-ére gyűlt össze Eidsvollban.⁴⁰ A többségi frakció vezetője (egyben a gyűlés elnöke)⁴¹ *Christian Magnus Falsen* volt, aki Norvégia önálló államisége mellett foglalt állást. A küldöttek másik csoportja ugyanakkor támogatta – de legalábbis elkerülhetetlennek tartotta – a norvég–svéd uniót.⁴² Megjegyzendő azonban, hogy ez utóbbi frakció, amelyet *Herman Wedel-Jarlsberg* gróf, az akkori két, nemesi címmel rendelkező norvég honfűi egyike vezetett, de tagja volt apósa, *Peder Anker* (Carsten Anker testvére) is, „szabad és békés unióra” törekedett Svédországgal – azaz a perszonáluniónál szorosabb közjogi kapcsolatot ők sem támogattak volna.⁴³ A gyűlés (mindössze egy szavazatkülönbséggel) elnapolta az unió kérdését, és alkotmány-előkészítő bizottságot hozott létre.⁴⁴

A bizottság április 16-án terjesztette elő jelentését, amelyben azt javasolták, hogy a gyűlés elsőként tizenegy alkotmányos alapelveket (*grunnsetninger*) fogadjon el. A konvenció ezek közül egyet (a kötelező katonai szolgálatra vonatkozót) vetett csak el.⁴⁵ A tíz elfogadott princípium a következő volt: (1) Norvégia szabad, független és oszthatatlan királyság, amelynek kormányformája korlátozott és örökletes monarchia; (2) a nép a törvényhozó hatalmat választott képviselői útján gyakorolja; (3) adót csak a nép képviselői vehetnek ki; (4) a hadüzenet és békekötés joga továbbra is a régens (királyt) illeti; (5) a régens (király) rendelkezik a kegyelmezés jogával; (6) a bírói hatalmat a törvényhozástól és a végrehajtó hatalomtól el kell választani; (7) a sajtószabadságot tiszteletben kell tartani; (8) az evangélikus–lutheránus egyház az államvallás, minden felekezet szabadon gyakorolhatja vallását, azonban a zsidókat ki kell zárni az országból; (9) a vállalkozás szabadsága nem korlátozható; (10) „személyes, vegyes vagy örökletes privilégiumok” a továbbiakban nem adományozhatók.⁴⁶

A fenti alapelvek közül néhányból (különösen a 6. és 10. princípiumból) jól látszik, hogy a bizottság (és általában a norvég alkotmányozó gyűlés) munkáját nagyban befolyásolta az Amerikai Egyesült Államok alkotmánya.⁴⁷ Az előkészítő testület valóban azt az instrukciót kapta,

hogyan tanulmányozza más országok alkotmányait: a dán *Kongelovot* (1665) és a svéd *Regeringformot* (1809), valamint – a nem skandináv államok alaptörvényei közül – az USA alkotmányát (1787), az 1791. évi francia monarchikus alkotmányt, a Batáviai Köztársaság alaptörvényét (1798) és a közelmúltban elfogadott spanyol „Cádizi Alkotmányt” (1812).⁴⁸

Ezekon felül a bizottság a gyűlést megelőzően készült norvég tervezeteket is felhasználta, melyek közül a legfontosabb a Christian Magnus Falsen és *Johan Gunder Adler* által az észak-amerikai alkotmányok alapulvételével készített, 250 szakaszból álló plánum volt,⁴⁹ amelyet – a szövetségi alkotmány mellett – elsősorban Massachusetts állam 1780. évi alkotmánya inspirált (lásd pl. annak a hatalommegosztásról szóló 30. cikke).⁵⁰ Bár a végső alkotmányszöveg sokban eltért Adler és Falsen tervezetétől, bizonyos, hogy abból sok elgondolást felhasználtak.⁵¹ Emiatt, valamint a konvención

Christian Magnus Falsen

betöltött elnöki pozíciójából adódóan a norvégok Christian Magnus Falsent tekintik „az alkotmány atyjának”.⁵²

Az alaptörvény-tervezet plenáris vitája 1814. május 4-én kezdődött, de mivel a küldöttek arról tájékoztatták, hogy Bernadotte hamarosan visszatér Franciaországból, igen gyorsan, egy hét alatt le is zárult. Május 11-én a tervezet jóváhagyott változatát egy szerkesztőbizottságnak adták át, amely azt véglegesítette. A konvención május 16-án fogadta el a letisztázott szöveget, s másnap a küldöttek ünnepélyesen aláírták a „Norvég Királyság Alaptörvényét”.⁵³ Keresztély Frigyes herceget ugyanekkor Norvégia királyává választották, aki 1814. május 19-én felesküdt az alkotmányra.⁵⁴ Mint Szenté Zoltán megjegyzi, mindez „egyfajta előremenekülés volt; a több évszázados dán fennhatóság

után ugyanis attól lehetett tartani, hogy az országot beolvasztják Svédországba, s még az addigi önállóság is elveszik”.⁵⁵

A norvég alkotmányról tárgyaló eidsvollai gyűlés 1814-ben (Oscar Wergeland festménye, 1885)

Az 1814. évi norvég alkotmány

Az „eidsvollli emberek” által 1814. május 17-én aláírt alaptörvény – korabeli dán írásmóddal: *Grundlov*, modern irodalmi norvég, azaz bokmål írással *Grunnlov* – eredeti szövege⁵⁶ 110 cikkből (szakaszból) állt, amelyek öt, betűvel jelölt (A–E.) fejezetre tagozódtak. Az A. fejezet (1–2. §§) a kormányformáról és a vallásról szólt; a B. fejezet (3–48. §§) a végrehajtó hatalomra, a királyra és a királyi családra vonatkozó szabályokat; a C. fejezet (49–86. §§) az állampolgársággal és a törvényhozó hatalommal kapcsolatos rendelkezéseket; a D. fejezet (87–92. §§) a bírói hatalomra vonatkozó szakaszokat; az E. fejezet (93–110. §§) pedig az „általános szabályokat” tartalmazta.⁵⁷

Az 1. § mindenekelőtt leszögezte, hogy Norvégia „szabad, független és oszthatatlan királyság”, melynek kormányformája „korlátozott és örökletes monarchia”. Érdekes, hogy az eredeti javaslatban „*Norge bør være et indskrænket og arveligt Monarchie*” szerepelt, de a küldöttök a „*bør være*” (lesz, legyen; kb. az angol „*shall be*”-nek megfelelő fordulat) szavakat az egyszerű kijelentő módú „*er*”-re („van”) cserélték. Helge Jordheim szerint ez az első látásra apróságnak tűnő módosítás a mondat egész karakterét megváltoztatta, kategorikusabbá tette.⁵⁸

A korlátozott (alkotmányos) monarchia kormányformája mellett, ha nem is az alaptörvény elején, de a népszuverenitás (49. §: „A nép a törvényhozó hatalmat az országgyűlésen keresztül gyakorolja” – *Folket udøver den lovgivende Magt ved Stortinget*) és a hatalmi ágak szétválasztásának elvét is deklarálták.⁵⁹ Igen nagy előrelépések voltak ezek, nemhogy a dán abszolút monarchia 17. századi oszthatatlan királyi szuverenitás koncepciójához, hanem még az 1809. évi svéd *Regeringsform*hoz képest is.

Ellentétben ez utóbbival, a norvég alkotmány igen részletesen, mintegy negyven szakasz erejéig foglalkozott a parlamenttel, ideértve a választójog és a választási eljárás szabályozását is. Az 50. § szerint választójogot kapott minden, legalább öt éve az országban élő, 25. életévét betöltött norvég polgár (férfi), aki valamilyen közhivatalt töltött be; vagy vidéken földbirtokkal vagy legalább öt éves földbérleti joggal rendelkezett; illetőleg valamely város polgára volt, vagy legalább háromszáz ezüsttallér értékű ingatlanulajdona volt bármely (norvég) városban vagy kikötőben.

Ezek a (nagyreszt az 1791. évi francia alkotmány alapulvételével megfogalmazott)⁶⁰ censzusok mai szemmel meglehetősen szigorúnak tűnnek, azonban meg kell jegyeznünk, hogy a korabeli Angliában (két évtizeddel az 1832. évi *Reform Act* előtt) ennél is szűkebb volt a választójog, az 1810. évi svéd országgyűlési törvény (*Riksdagsordningen*) pedig még a rendi képviselést tartotta fenn, azaz nem is hozott létre népképviselati gyűlést egyáltalán. Érdekes, hogy a konvención a földtulajdonnal rendelkező nők szavazati jogával kapcsolatban is felmerült egy javaslat, de azt érdemben meg sem tárgyalták (a női választójog bevezetésére végül közel egy évszázaddal később, 1913-ban került sor Norvégiában – még így is élenjárva ezzel Európában).⁶¹

Az újonnan létrejött norvég parlament neve *Storting* („nagygyűlés”, korabeli írásmóddal: *Storthing*) lett, amely összesen 117 tagból állt.⁶² Szenté Zoltán szerint a *Storting* belső szervezete „egyfajta sajátos átmenetet jelentett az egy- és kétkamarás törvényhozások között”,⁶³ ugyanis – a 74. § értelmében – saját magát kellett két házra osztania: tagjainak egynegyedéből jött létre a felsőházként működő *Lagting* (szó szerint: „törvénygyűlés” – amely a 9–10. századi tartományi jogalkotó és ítélkező gyűlések hagyományos neve volt),⁶⁴ és a maradék háromnegyed rész alkotta az *Odelstinget* („a birtokosok gyűlését”).⁶⁵ A két ház rendszerint külön ülésezett, míg közös tanácskozásait nevezhetjük „nagygyűlésnek” (*Stortingnak*) a szó szűkebb értelmében. (A királynak sem a fent említett belső szétválásra, sem pedig a parlament működésére általában nem volt befolyása).⁶⁶

Az alkotmány 76. §-a szerint a törvényjavaslatokat az *Odelsting*nél kellett előterjeszteni, és ennek a testületnek kellett őket elsőként jóváhagynia. A *Lagting*nek csak „megerősítési joga” volt, ami azt jelentette, hogy vagy elfogadta a javaslatot, vagy visszaküldhette ellenvetéseivel együtt az *Odelsting*nek. Ha utóbbi ugyanazt a javaslatot terjesztette másodsor is a *Lagting* elé, a két háznak együttes ülést kellett tartania, ahol kétharmados többség kellett a határozathozatalhoz.⁶⁷ Miután a *Lagting* (vagy a *Storting* együttes ülése) a javaslatot elfogadta, azt aláírásra a király elé kellett terjeszteni.

A királynak nem volt abszolút vétőjoga, hanem – a *Lagting*hez hasonlóan – ő is csak visszaküldhette a javaslatot (két alkalommal) a parlamentnek. A harmadik elfogadás után a javaslat királyi jóváhagyás nélkül törvényerőre emelkedett. Az államfőnek tehát csak felfüggesztő („halasztó”) vétőjoga volt,⁶⁸ azonban – ahogy Hans L. Brækstad hangsúlyozza – szélsőséges esetekben akár kilenc évvel is hátráltathatta volna egy törvény elfogadását, figyelemmel arra, hogy a parlamentet hároméves időszakokra választották.⁶⁹ Valóban: az alkotmány 79. §-a az államfői vétőt követően a „következő”, illetve „harmadik” országgyűlés általi elfogadásról ír. Ugyanazon parlamenti ciklusban tehát nem lehetett ugyanazt a törvényt többször az uralkodó elé terjeszteni.

A *Grunnlov* bizonyos országgyűlési határozatok (pl. házszabályok, külföldiek honosítása, kormánytagok közjogi felelősségének megállapítása, lásd: 83. §) esetében egyáltalán nem tette szükségessé az államfői jóváhagyást; emellett pedig a királynak nemcsak szentesítési joga nem volt, hanem a parlament feloszlásának joga sem illette meg. A törvényhozó hatalommal szembeni mindezen korlátozások ellenére sem mondhatjuk, hogy ez már a parlamentáris monarchia kormányformája lett volna – inkább az amerikai alkotmányból ismert hatalommegosztási elv tükröződik bennük (az elnök és a Kongresszus is egymástól nagymértékben függetlenül tud működni az USA alkotmánya szerint).⁷⁰ Ugyanezt a koncepciót követve a norvég alkotmány is kizárta a miniszterek és más kormánytisztviselők (valamint a bírák) képviselővé választhatóságát (62. §).⁷¹

Az általános törvényhozó hatalom mellett a *Storting* hatáskörébe utalták az adók és vámok kivetését, az ország

pénzügyei feletti ellenőrzési jogok gyakorlását, továbbá a király és a királyi család javadalmazásának megszavazását is. Szintén a parlament döntése volt szükséges – egybek mellett – a külföldi államokkal kötött szerződések ratifikálásához, valamint idegenek honosításához (75. §). Az alkotmány 18. §-a kimondta azt is, hogy az uralkodó adó- és vámügyekben nem térhet el a parlament döntésétől, csupán annak végrehajtásáról rendelkezhet (a kormány útján).⁷²

A *Grunnlov* 3. §-a a hatalommegosztás elvének megfelelően a végrehajtó hatalmat a királyra ruházta, aki köteles volt esküt tenni az alkotmányra és a törvényekre (11. §).⁷³ A 25. § értelmében az uralkodó lett a hadsereg főparancsnoka, de a katonasággal kapcsolatos alapvető szabályok megállapítása a parlament hatáskörébe tartozott. Privilegiумokat nem adományozhatott (23. §). A végrehajtó hatalmat a miniszterelnökön és a minisztereken (az „államtanács”, norvégul: *Statsraad* tagjain) keresztül gyakorolhatta. A 35. § értelmében „a király által kiadott minden rendeletet és hivatalos iratot, a hadiparancsok kivételével” (*alle af Kongen udfærdigede Befalinger og officielle Breve – militaire Comandosager undtagne*), az adott témakörért felelős tanácsosnak (azaz miniszternek) kellett ellenjegyeznie.

A miniszter az ellenjegyzéssel felelősséget vállalt a döntésért: a 4. § szerint a király személye sérthetetlen, őt sem felelősségre vonni, sem vád alá helyezni nem lehet; „a felelősséget az ő Tanácsa viseli” (*Ansvarligheden paaligger hans Raad*). Az alkotmányozók a közjogi felelősségre vonásról az amerikai alkotmányból ismert szabályok részbeni átvételével rendelkeztek: az alsóház, azaz az *Odelsting* emelhetett vádat, az ügyben azonban nem a felsőház (*Lagting*), hanem az annak és a legfelsőbb bíróságnak a tagjaiból létrejövő külön bírói fórum, a „Birodalmi Bíróság” (*Rigsret*) hozhatott ítéletet (87. §).⁷⁴ Utóbbi az 1809. évi svéd alaptörvény (*Regeringsform*) közjogi felelősségre vonásra vonatkozó szabályait idéző megoldás.

Szintén az USA alkotmányára (annak III. cikkére) emlékeztető szabály, hogy a bírói hatalmat a legmagasabb szinten Norvégia legfelsőbb bíróságára (*Hoiesteret*) ruházták, előírva a törvényhozás számára ennek a „lehetőség szerint leghamarabb” történő felállítását, továbbá meghatározva, hogy annak egy elnökből (főbíróból) és legalább hat (további) tagból kell állnia (89. §). A norvég alkotmány legfelsőbb bírósággal kapcsolatos érdekes rendelkezését találhatjuk a 84. §-ban, amely szerint a *Storting* „jogi kérdésekben felvilágosítást kérhet a legfelsőbb bíróságtól” (*Storthinget kan indhente Hoiesterets betaenkning over juridiske gjenstaende*). Lester B. Orfield skandináv jogtörténetről írt monográfiájában úgy foglal állást, hogy mindez valamiféle sajátos előzetes normakontrollként is értelmezhető.⁷⁵

A *Grunnlov* – mint modern chartális alkotmány – az alkotmányos hatalmi szervek szabályozása mellett az alapjogokat is tartalmazta. Kåre Tønnesson a norvég és a francia alkotmányok közötti azon fontos különbségre hívja fel a figyelmet, hogy előbbi nem tartalmazza ezen jogok kifejezett katalógusát.⁷⁶ A legfontosabb alapjogokat ugyanakkor szabályozták, mégpedig az utolsó, „E.” fejezetben, és viszonylag részletesen.⁷⁷

Lényegében minden, az önkényes állami jogalkalmazással szembeni fontos (eljárás)jogi garanciát deklaráltak: a 96. § szerint „senkit sem lehet elítélni, kizárólag a törvény előírásai szerint, és nem lehet megbüntetni, csak bírói ítélet alapján” (*Ingen kan dommes uden efter Lov, eller straffes uden efter Dom*); „kínvallatásnak helye nincs” (*Pinligt forhor maa ikke finde Sted*). A 97. § értelmében „törvény visszaható hatályú nem lehet” (*Ingen Lov maa gives tilbagevirkende Kraft*); a 102. § szerint „házkutatásoknak a büntetőügyeket kivéve nincs helye” (*Huusingvisitationer maae ikke finde Sted, uden i criminelle Tilfælde*).⁷⁸

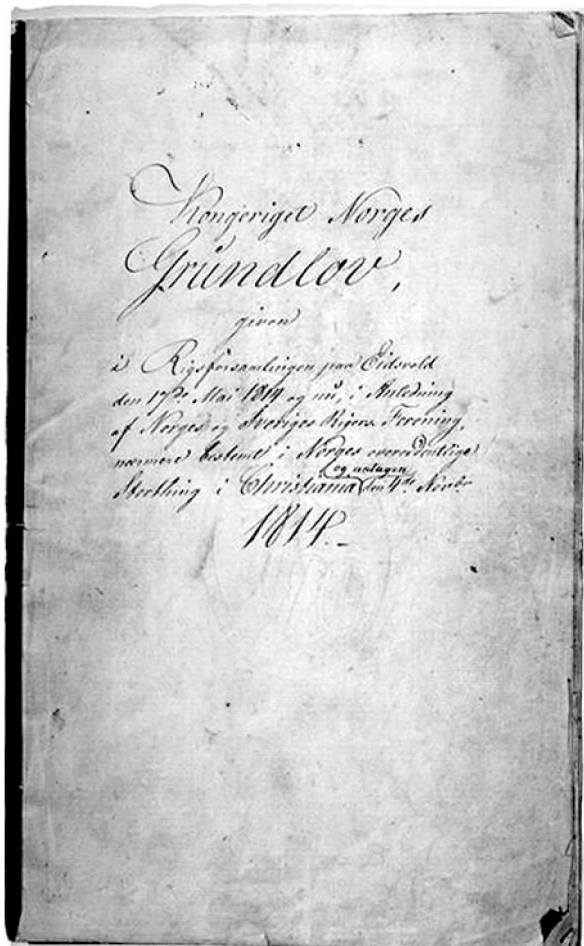
A szabadságjogok közül kiemelkedik a sajtószabadság, amelyet az alkotmány 100. §-a biztosított (*Trykkefrihed bor finde Sted*). A 101. § kimondta, hogy a kereskedelem (vállalkozás) szabadságával kapcsolatban sem hozhatók „új és állandó korlátozások” (*nye og bestandige Indskærnkninger*). A tulajdonhoz való jog egyik legfontosabb garanciájáról (kisajátítás csak a közjó céljára, az államkincstárból fizetendő teljes kártalanítás – *fuld Erstatning af Statskassen* – ellenében lehetséges) a 105. § rendelkezett.⁷⁹

Az a szabadságjog, amellyel kapcsolatban leginkább megkérdőjelezhető a szabályozás, a vallásszabadság volt. Az alkotmányozó gyűlés elején elfogadott alapelveknek megfelelően a *Grunnlov* 2. §-a kimondta, hogy „az evangélikus–lutheránus vallást fenn kell tartani”, és ez tekintendő államvallásnak. A 93. § értelmében állami hivatalokat csak e felekezethez tartozó személyek tölthettek be. Az alkotmány 2. §-a ezenfelül kinyilvánította a „jezsuitákkal és szerzetesrendekkel” szembeni türelmetlenséget (*Jesuitter og Munkeordener maae ikke taales*), valamint úgy rendelkezett, hogy „zsidók a továbbiakban nem léphetnek be az országba” (*Joder ere fremdeles udelukkede fra Adgang til Riget*).⁸⁰ Ez utóbbi mondatot már 1851-ben, a harmadik mondat szerzetesrendekre vonatkozó fordulatát 1897-ben törölték a 2. § szövegéből – a jezsuitákkal szembeni türelmetlenségi szabály azonban, döbbenetes módon, egészen 1962-ig hatályban volt.

Az alkotmány az utolsó szakaszban (110. §) szabályozta önmaga módosítását, amelyet nem kötött királyi jóváhagyáshoz, hanem két egymást követő *Storting* hatáskörébe utalt; az első országgyűlés egyszerű többséggel tehetett rá javaslatot, a hatálybalépéshez azonban a soron következő parlament kétharmados jóváhagyása volt szükséges.⁸¹ Ez a szabályozás – Szenté Zoltánt idézve – „rugalmatlanná tette az alaptörvényt”.⁸² A 110. § azt is kimondta egyébként, hogy csak olyan módosítások fogadhatók el, amelyek „nem állnak ellentétben ennek az alkotmánynak a szellemével” (*Modificationer, der ikke forandre denne Constitutions Aand*).

Norvégia az alkotmány elfogadása után

Az újonnan megválasztott norvég király, Keresztély Frigyes – és maga az alkotmány is, már közvetlenül elfogadását követően – igen nehéz helyzetbe került. A győztes nagy-

Az 1814. november 4-én aláírt alkotmánymódosítás első lapja

Jean-Baptiste Bernadotte mint XIV. Károly János, Svédország és Norvégia királya

hatalmak (Anglia, Oroszország, az Osztrák Császárság és Poroszország) közös memorandumban szólították fel Norvégiát a kielői béke rendelkezéseinek betartására,⁸³ amelyet június 30-án Keresztély Frigyes az alábbi szavakkal utasított vissza: „Be kell valljam, bízom abban, hogy mindazon elvek, amelyek a nagyhatalmakat más népek felszabadításakor vezették, a norvég néppel szembeni magatartásukat is hasonlóképpen fogják meghatározni, és nem fogják Németország és Spanyolország népeinek felszabadításával egy időben épp a norvégokat láncra verni”.⁸⁴

Látva az ellenállást, Svédország – visszautasítva Keresztély Frigyes azon felajánlását, hogy kész lemondani, ha Svédország független királyságnak fogadja el Norvégiát – 1814. július 26-án úgy döntött, hogy a békeszerződésnek fegyverrel szerez érvényt. Az első pillanattól egyértelmű volt, hogy a norvégoknak esélyük sincs arra, hogy Bernadotte 45 000 fős hadseregével felvegyék a küzdelmet.⁸⁵ A felek a fegyverszünetről szóló megállapodást 1814. augusztus 14-én kötötték meg (mossi egyezmény).⁸⁶ Keresztély Frigyesnek el kellett hagynia az országot, ugyanakkor Károly János tudomásul vette az eidsvollói alkotmányt – azzal, hogy annak bizonyos rendelkezéseit összhangba kell hozni a kielői békeszerződéssel.⁸⁷

1814. október 20-án a *Storting* jóváhagyta a Svédország és Norvégia közötti perszonáluniót, november 4-én pedig elfogadta az alkotmány első módosítását, melyben

– egyebek mellett – arról is rendelkeztek, hogy három norvég kormánytag (egy „norvég kabinet”) Stockholmban segítse az uralkodót a norvégiai ügyek intézésében.⁸⁸ Andreas Elviken ezzel kapcsolatban annak jelentőségére világít rá, hogy az alaptörvény 1. §-ának Norvégia függetlenségéről szóló rendelkezése nem módosult.⁸⁹ Az országgyűlés ugyanezen a napon (1814. november 4-én) Károly Jánost Norvégia királyává választotta, 1815-ben pedig a két ország parlamentje, a svéd *Riksdag* és a *Storting* elfogadta az unióról (szó szerint: a birodalomról) szóló törvényt (*Riksakten*).⁹⁰ Ez a jogszabály deklarálta a két ország egyenlőségét, azonban külügyi kérdésekben – a közös uralkodó igen erős külügyi felségjogából adódóan – mégis korlátozta Norvégia szuverenitását.⁹¹

Az eredménnyel alapvetően mindkét fél elégedetlen volt: a svédek korábban ennél sokkal szorosabb közjogi kapcsolatban bíztak;⁹² miközben a norvégok nagy része is csalódott volt az események alakulása miatt, ugyanis ők a 14. század végén elvesztett függetlenségük teljes visszaszerzését tűzték ki célul, és e céltól vezérelve fogadták el 1814 tavaszán új, chartális alkotmányukat.⁹³ Ehhez képest az 1814. őszi kompromisszum eredményeképpen egy ahhoz hasonló különleges államjogi kapcsolat („reálunió”) jött létre a két ország között, mint amilyen Ausztria és Magyarország között létesül majd az 1867. évi kiegyezéssel.⁹⁴

Értékelés

Az észak-európai államok történelmét kutató híres, orosz származású történész, Alekszandr Sz. Kan (aki egyébként 1987-ben Svédországba emigrált, 1992-ben svéd állampolgárságot szerzett, és jelenleg is ott él)⁹⁵ 1971-ben, még a Szovjetunióban kiadott (magyar nyelven 1976-ban megjelent) művében azt írja, hogy a *Grunnlov* „rendkívül liberális volt, és a Szent Szövetség korabeli Európában a legdemokratikusabbnak számított”.⁹⁶ Szente Zoltán is az alkotmány első éveit tekinti meghatározónak: a norvég alaptörvény „a népszuverenitás alapján meghatározott alkotmányos, korlátozott monarchia klasszikus és korai példája volt”, amely „ilyenként egyedül élte túl az 1814–1815-től kezdődő európai visszarendeződést”.⁹⁷

Az eidsvollli alkotmány nemcsak az 1814. év viharait, hanem a svéd–norvég perszonálunió 1905. évi megszűnését is sikerrel vészelte át – sőt azóta is hatályban van. Szellemisége mellett a benne megtestesülő konkrét normaszöveg is korszerűnek tekinthető, még mai közjogi szemmel is. Agust T. Arnason szerint „a norvég alkotmánnyal kezdett meggyökeresedni az északi államokban a modern alkotmányosság”.⁹⁸ A *Grunnlov* nemcsak a Norvégiával államkapcsolatba került Svédország demokratizálásához járult hozzá, hanem az 1848–49. évi dániai alkotmányozás szempontjából is meghatározó volt.⁹⁹ Az alkotmányos monarchia polgári kormányformáját hozta létre, több mint másfél évtizeddel az 1831. évi belga „mintaalkotmány” előtt.

E körben – a fentiekben már említett, 1791. évi francia konstitúcióból átemelt¹⁰⁰ korlátozott királyi vétőjogon túl – az is figyelemre méltó, hogy egy tisztán a nép által választott, „majdnem egykamarás” országgyűlésre ruházta a törvényhozó hatalmat, és kimondta a kormánytagok (közjogi) felelősségét, amelyet svéd, francia és amerikai minták ötvözésével szabályozott. Szintén amerikai hatásra törekedett a hatalmi ágak konzekvens szétválasztására – a parlament feloszlathatatlanságát és a kormánytagokra vonatkozó összeférhetetlenségi szabályokat egyaránt ideértve. H. Arnold Barton szerint ezeken felül a végrehajtó hatalomra vonatkozó sajátos alkotmányos rendelkezések a norvég alapító atyák által ismert két korabeli skandináv minta közül a dán bürokratikus modellre emlékeztetnek, azaz a svéd „arisztokratikus parlamentarizmus” tradíciójával szembeni válasznak is tekinthetők.¹⁰¹

Andreas Elviken is a hatalommegosztást (Locke és Montesquieu gondolatainak hatását) emeli ki, egyúttal azonban Rousseau népszuverenitással kapcsolatos nézeteire is utal, amelyek a nemzeti függetlenség gondolatával együtt tudtak érvényre jutni a norvég alkotmányban.¹⁰² Frede Castberg *Norges statsforfatning* című alkotmányjogi könyvében a népszuverenitás szempontjából külön kiemelendőnek tartja a „felfüggesztő vétő” intézményét, vagyis azt a szabályozást, amelynek értelmében az államfő csak hátráltatni tudja (de megakadályozni nem) a népképviselői parlament által jónak látott törvényeket.¹⁰³ Ez a megoldás a korabeli monarchiákra még valóban kevésbé volt jellemző – a magyar alkotmánytörténetben sem az

1848. évi áprilisi törvényekben, hanem csak az 1920:1. tc. kormányzói jogkörökre vonatkozó „ideiglenes” szabályaiban találhatunk majd hasonlót.

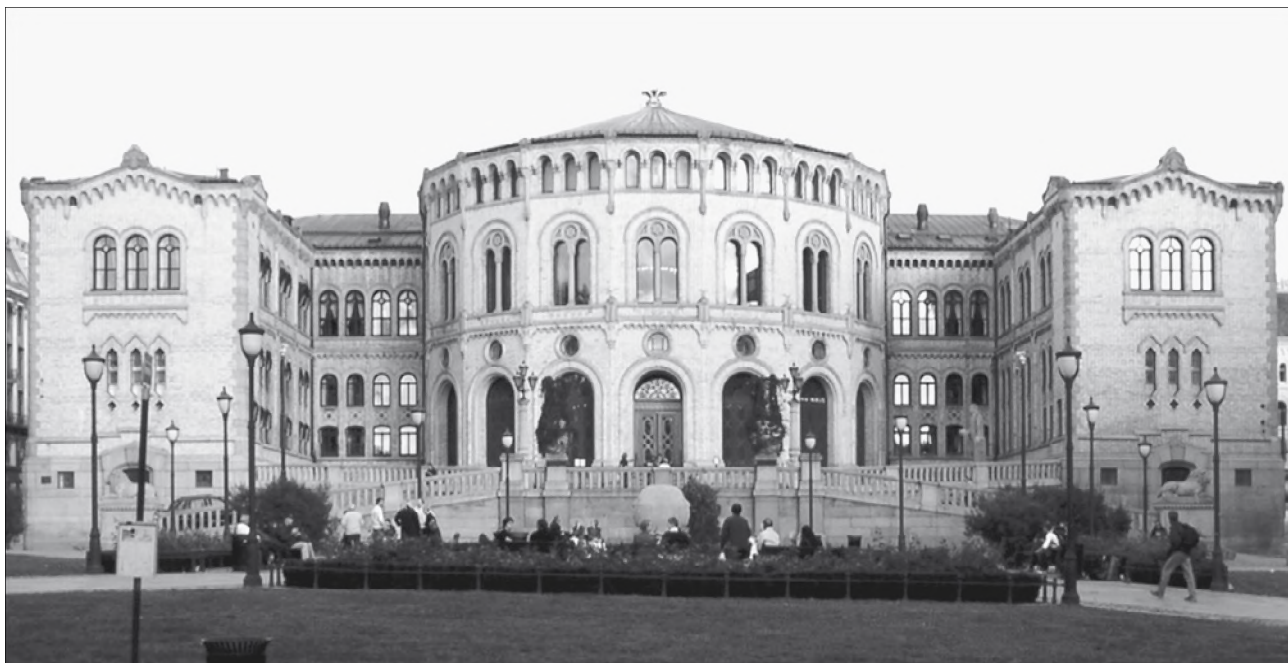
Megemlékezések a 200. évfordulóról

A 2014. év természetesen különleges, ünnepi esztendő Norvégiában. A teljesség igényével lehetetlen összefoglalni, hány megemlékezést tartottak (nemcsak az országhatárokon belül, hanem a norvég külképviseleteken szerte a világban), és hány kiadvány, könyv és szakfolyóirat foglalkozott a bicentenárium kapcsán az alkotmánnyal és annak jelentőségével a demokratikus európai alkotmányos kultúrában. E szinte végláthatatlan sorból – jelen sorok írójának véleménye szerint – kiemelkedik egy, túlnyomórészt norvég szerzők által írt, angol nyelvű tanulmánykötet, amely *Writing Democracy. The Norwegian Constitution, 1814–2014* címmel jelent meg 2014-ben.

A kötetet Karen Gammelgaard oslói bölcsész- és Eirik Holmøyvik bergeni jogászprofesszor (utóbbi számos kiváló, norvég és angol nyelven is kiadott alkotmánytörténeti munka szerzője) szerkesztette. A tanulmányok írói között egyebek mellett találunk történészt (Mona Ringvej), jogtörténészt (Dag Michalsen), kultúrtörténészt (Helge Jordheim), szociológust (Ragnvard Kalleberg) és irodalomtudóst (Kjell Lars Berge); de a norvég közreműködők mellett svájci (Ulrich Schmid), olasz (Jacqueline Visconti) és kaliforniai (William B. Warner) professzorokat is. A legkülönbözőbb tudományterületekről érkezett szerzők saját kutatási területüknek megfelelő megvilágításból tárgyalják az alkotmányt, amelyről ennek köszönhetően igen izgalmas nyelvészeti és művelődéstörténeti megközelítésekből is olvashatunk.

Alkotmánytörténész szemmel – a jelen tanulmányban többször idézett írások mellett – igen érdekes az Oslói Egyetemen cseh nyelvet oktató Karen Gammelgaard tanulmánya: ő a Habsburg Birodalom 1848–1849. évi alkotmányterveit, a – Pillersdorf báróról, birodalmi belügyminiszterről elnevezett – „pillersdorfi alkotmányt” és a szintén meg nem valósult kremsieri tervezetet veszi vizsgálat alá abból a szempontból, hogy miként hatott ezekre az 1814. évi norvég alkotmány,¹⁰⁴ valamint Jacqueline Visconti fejezete is, aki az olasz alkotmányfejlődés és a norvég alaptörvény összefüggéseit tárgyalja.¹⁰⁵

A tudományos élet hazánkban is megemlékezett a bicentenáriumról. A Pécsi Tudományegyetem Könyvtára *Irány Észak!* címmel 2014. április 29-én rendezett konferenciát és kiállításmegnyitót a Pécs, Szepesy Ignác u. 3. szám alatti Klimó Könyvtárban, amelyen Mészler Tamás, a norvégul is kiválóan beszélő történész (a PTE Egyetemi Könyvtár igazgatója) *Kongeriget Norge er et frit, uafhængigt og udeleligt Rige – a norvég alkotmány születése 1814 tavaszán* címmel tartott előadást. A konferencián elhangzott előadások szerkesztett változatai tanulmánykötetben fognak megjelenni, amely a tervek szerint elektronikusan (online) lesz elérhető. A kiállítás, amely a könyvtár gyűjteményének legbecsesebb skandináv vonat-

A norvég parlament (Storting) épülete

kozású darabjait mutatja be, 2014. április 29.–2015. március 31. között látogatható.¹⁰⁶

Az ELTE Bölcsészettudományi Kara is méltó módon ünnepelte meg a kerek évfordulót: 2014. május 7-én a Skandináv Nyelvek és Irodalmak Tanszéke szervezésében került sor szakmai konferenciára, amelyet Norvégia magyarországi nagykövete, Tove Skarstein asszony nyitott meg, norvég nyelven. A rendezvényen elhangzott nyolc előadás közül alkotmánytörténeti szempontból külön kiemelés érdemel Balogh Elemérnek, a Szegedi Tudományegyetem jogtörténész professzorának „Norvégia alkotmányának helye Európa jogtörténelmében” címmel megtartott prezentációja, amely a 18–19. századi „euro-atlanti” alkotmányozási hullámmal, azon belül is az 1814. évi eidsvollli alkotmány különleges jelentőségével foglalkozott.¹⁰⁷

KÉPES, GYÖRGY

Die norwegische Verfassung von 1814

(Zusammenfassung)

Norwegen feierte 2014 das 200jährige Jubiläum seiner Verfassung. Die „Eidsvollen Menschen“ (*Eidsvollsmennene*), d. h. die Gründungsväter von Norwegen, unterzeichneten am 17. Mai 1814 das vom verfassungsgebenden Konvent am Vortag verabschiedete Dokument (auf Dänisch: *Kongeriget Norges Grundlov*, mit norwegischer Schrift [bokmål]: *Kongeriket Norges Grunnlov*). Da dieses Grundgesetz – auch in dieser Hinsicht der Verfassung

Végezetül Szentgáli-Tóth Boldizsárnak az *Ars Boni* jogi folyóiratban 2014. november 21-én megjelent (az arsoni.hu oldalra aznap feltöltött), *Európa legrégebb hatályos alkotmánya: Norvégia* című írását kell említenünk, amely szintén történeti összefüggéseiben mutatja be a norvég alkotmányt. A szerző, aki a negyedévente megjelenő elektronikus folyóirat szerkesztőbizottságának tagja is egyben, a *Grunnlov* utóéletére, így a svéd–norvég unióval kapcsolatos szabályok beiktatására (még 1814 novemberében), az unió 1905. évi megszűnésére, a parlamentáris demokrácia kiteljesedésére (általános férfi választójog 1898-ban, nőkre is kiterjedő választójog 1913-ban), valamint az ezt követő változásokra is kitér, végül pedig négy pontban foglalja össze a ma hatályos norvég alkotmány legfontosabb jellemzőit, intézményeit.¹⁰⁸

der Vereinigten Staaten von 1787 ähnlich – trotz mehrmaliger Ergänzungen und Änderungen formal auch heute in Kraft ist, wird es als die älteste geltende geschriebene (chartale) Verfassung Europas angesehen. In der Studie wird versucht, die Umstände ihrer Entstehung, ihre wichtigsten Grundsätze und Regeln darzustellen, und es wird kurz auch auf ihre Bewertung und ihr Nachleben eingegangen.

- 1 A norvég alkotmány eredeti szövege a Norvégiában akkor (írásban) használt dán nyelven íródott. [Lásd: Gammelgaard, Karen–Holmøyvik, Eirik: *The Norwegian Constitution as a Text*. In: *Writing Democracy. The Norwegian Constitution, 1814–2014*. Eds. Gammelgaard, Karen–Holmøyvik, Eirik (Berghahn Books, Oxford–New York, 2014, 1–17. 3–4. p.)] A *bokmål* (irodalmi norvég, szó szerint: „könyvnyelv”) lényegében ennek a „norvégosan írt”, a 19. század második felében kialakuló változata, amely egyébként a mai napig sokkal elterjedtebb, mint a *nynorsk* („újnorvég”). Utóbbit a lakosság kb. 10–15%-a használja. A dán és a *bokmål* írásmód között jellemző különbség, hogy utóbbiban „g” helyett „k” betűt írnak (pl. *rigsråd / riksråd*), azaz e tekintetben a *bokmål* a svédhez áll közelebb – a szavak egyébként nagyrészt megegyeznek a dánnal. Bővebben lásd: http://hu.wikipedia.org/wiki/Norvég_nyelv ill. <http://hu.wikipedia.org/wiki/Bokmål> (letöltés: 2015.02.09.)
- 2 Lásd pl. Barton, H. Arnold: *Scandinavia in the Revolutionary Era* (University of Minnesota Press, Minneapolis, 1986, 344. p.); Einhorn, Eric S.–Logue, John: *Modern Welfare States. Scandinavian Politics and Policy in the Global Age* (Praeger, Westport–London, 2003, 57. p.); Gammelgaard, K.–Holmøyvik, E.: *The Norwegian Constitution*, i. m., 1. p.; Szentgáli-Tóth Boldizsár: *Európa legrégebb hatályos alkotmánya: Norvégia* (<http://www.arsboni.hu/europa-legregibb-hatalyos-alkotmánya-norvegia.html>) [letöltés: 2015. 01. 30.] – a legfontosabb módosítások összefoglalását lásd Gammelgaard, K.–Holmøyvik, E.: *The Norwegian Constitution*, i. m., 13–14. p.
- 3 Rao, Anna Maria–Supphellen, Steinar: *Power Elites and Dependent Territories*. In: *Power Elites and State Building*. Ed. Reinhard, Wolfgang (Oxford University Press, Oxford, 1996, 79–100. p.; 83., 85. p.); Gammelgaard, K.–Holmøyvik, E.: *The Norwegian Constitution*, i. m., 10. p.
- 4 Schüick, Herman: *The Political System*. In: *The Cambridge History of Scandinavia*. Volume 1: *Prehistory to 1520*. Ed. Helle, Knut (Cambridge University Press, Cambridge, 2003, 679–709. p.; 758. p.); Orfield, Lester B.: *The Growth of Scandinavian Law* (University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1953, 143. p.)
- 5 Rao, A.–Supphellen, S.: i. m., 85. p.
- 6 Mallek, Janusz: *Estates Assemblies in Norway in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*. In: *Parliaments, Estates and Representation* 21. (2001) 73–90. p.; 86. p.
- 7 Holmøyvik, Eirik: *The Changing Meaning of "Constitution" in Norwegian Constitutional History*. In: *Writing Democracy*, i. m., 43–59. p.; 49. p.
- 8 Gustafsson, Harald: *Conglomerates or Unitary States? Integration Processes in Early Modern Denmark–Norway and Sweden*. In: *Föderationsmodelle und Unionsstrukturen. Über Staatenverbindungen in der frühen Neuzeit vom 15. zum 18. Jahrhundert*. Ed. Fröschl, Thomas (R. Oldenbourg Verlag, München, 1994, 45–62. p.; 55. p.); Rao, A.–Supphellen, S.: i. m., 85. p.
- 9 Rao, A.–Supphellen, S.: i. m., 87. p.
- 10 Elviken, Anders: *The Genesis of Norwegian Nationalism* (The Journal of Modern History, 3., 1931. 3. sz., 365–391. p.; 376. p.)
- 11 Barton, H.: *Scandinavia*, i. m., 264. p.; Orfield, L.: i. m., 153. p.
- 12 Feldbæk, Ole: *Denmark in the Napoleonic Wars. A Foreign Policy Survey*. (Scandinavian Journal of History, 26., 2001. 2. sz., 89–101. p.; 95. p.)
- 13 Az eseményekből bővebben lásd Képes György: *Az 1809. évi svéd alaptörvény*. In: *Jogtörténeti Parerga. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 60. születésnapja tiszteletére*. Szerk. Gosztonyi Gergely, Máthé Gábor, Révész T. Mihály (ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013, 195–207. p.; 200–202. p.)
- 14 Feldbæk, O.: i. m., 96. p.; Frydenlund, Bård: *Political Practices among Merchants in Denmark and Norway in the Period of Absolutism*. In: *Scandinavia in the Age of Revolution. Nordic Political Cultures, 1740–1820*. Eds. Bregnsbo, Michael–Ihalainen, Pasi–Senefelt, Karin–Winton, Patrik (Ashgate Publishing Ltd., Farnham–Burlington, 2011, 241–253. p.; 251. p.)
- 15 Bank Barbara–Miszler Tamás: *A skandináv államok története*. In: *A hosszú 19. század rövid története*. Szerk. Bebesi György (Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2010, 268–286. p.; 273. p.); Barton, H. Arnold: *Sweden and Visions of Norway. Politics and Culture, 1814–1905* (Southern Illinois University Press, Carbondale–Edwardsville, 2003, 12. p.); Kan, Alekszandr Sz.: *A skandináv országok története* (Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1976, 129–130. p.); Orfield, L.: i. m., 244. p.
- 16 Bain, Robert Nisbet: *Scandinavia. A Political History of Denmark, Norway and Sweden from 1513 to 1900* (Cambridge University Press, Cambridge, 1905, 391. p.); Barton, H.: *Sweden*, i. m., 12. p.; Derry, Thomas K.: *A History of Scandinavia: Norway, Sweden, Denmark, Finland and Iceland* (University of Minnesota Press, Minneapolis, 1979, 209. p.)
- 17 Bain, R.: i. m., 392. p.; Bank B.–Miszler T.: i. m., 274. p.; Derry, T.: i. m., 210. p.; Kan, A.: i. m., 130. p.
- 18 Bain, R.: i. m., 392. p.; Bank B.–Miszler T.: i. m., 274. p.
- 19 Az északi nyelvekben a határozott névelős alaknak az „-en” vagy „-et” végződés felel meg, azaz a Successionsordinen szó jelentése „a trónöröklési törvény”. Magyar mondatban, határozott névelővel így a szó „-en” végződés nélküli használata („a Successionsordining”) a helyes. [A szerző megjegyzése.]
- 20 Barton, H.: *Sweden*, i. m., 13. p.; Gammelgaard, K.–Holmøyvik, E.: *The Norwegian Constitution*, i. m., 12.
- 21 Barton, H.: *Sweden*, i. m., 12. p.
- 22 Kan, A.: i. m., 131. p.
- 23 Barton, H.: *Scandinavia*, i. m., 316. p.
- 24 Barton, H.: *Sweden*, i. m., 13. p. Bernadotte 1812. évi, Napóleon és az orosz cár közti „hintapolitikájáról” bővebben lásd: Barton, H.: *Scandinavia*, i. m., 317–326. p.
- 25 Barton, H. Arnold: *Finland and Norway, 1808–1917* (Scandinavian Journal of History, 31., 2006. 3–4. sz., 221–236. p.; 223. p.); Barton, H.: *Scandinavia*, i. m., 320. p.
- 26 Barton, H.: *Scandinavia*, i. m., 321. p.
- 27 Barton, H.: *Scandinavia*, i. m., 322. p.; Barton, H.: *Sweden*, i. m., 13–14. p.
- 28 Barton, H.: *Scandinavia*, i. m., 323. p.
- 29 Bregnsbo, Michael: *The Crisis and Renewal of the Monarchy: Introduction*. In: *Scandinavia in the Age of Revolution*, i. m., 17–28., 26. p.; Feldbæk, O.: i. m., 95–96. p.
- 30 Bregnsbo, M.: i. m., 17–28., 19. p.; Orfield, L.: i. m., 11. p.; Valen, Henry–Katz, Daniel: *Political Parties in Norway. A Community Study* (Universitetsforlaget, Oslo–Tavistock Publications, London, 1964, 13. p.)
- 31 Barton, H.: *Scandinavia*, i. m., 337. p.; Derry, T.: i. m., 212. p.
- 32 A szerző saját fordítása. A Kongelov eredeti (17. századi dán) szövegét lásd: <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/kongeloven-1665> (letöltés: 2015.02.17.); angol nyelvű kivonatos fordításban: Ekman, Ernst: *The Danish Royal Law of 1665* (The Journal of Modern History 29, 1957. 2. sz., 102–107. p. [a XIX. cikkről szóló összefoglaló: 106. p.]; német nyelvű, kivonatos fordításban: *Quellen zur dänischen Rechts- und Verfassungsgeschichte (12–20. Jahrhundert)*. Rechtshistorische Reihe 363. Eds. Tamm, Ditlev–Schubert, Werner–Jørgensen, Jens Ulf. Peter Lang, Frankfurt am Main, 2008, 87–93. p. [31. sz. szemelvény, a XIX. cikket lásd: 91. p.]
- 33 Barton, H.: *Sweden*, i. m., 15. p.; Brækstad, Hans L.: *The Constitution of the Kingdom of Norway* (Ballantyne, Hanson & Co., London, 1905, xi. p.)
- 34 Barton, H.: *Scandinavia*, i. m., 340. p.; Derry, T.: i. m., 213. p.; bővebben lásd Warner, William B.–Holmøyvik, Eirik–Ringvej, Mona: *The Thing That Invented Norway*. In: *Writing Democracy*, i. m., 23–25. p.

- ³⁵ Barton, H.: Scandinavia, i. m., 341. p.; Elviken, A.: i. m., 378. p.; Tønnesson, Kåre: *The Norwegian Constitution of 17 May 1814 – International Influences and Models* (Parliaments, Estates and Representation, 21, 2001, 175–186. p.; 176. p.)
- ³⁶ Rommetvedt, Hilmar: *The Rise of the Norwegian Parliament* (Frank Cass & Co., London–Portland, 2003, 1. p.)
- ³⁷ Bank B.–Miszler T.: i. m., 277. p.; Barton, H.: Scandinavia, i. m., 342. p.; Barton, H.: Sweden, i. m., 15. p.; Bregnsbo, M.: i. m., 27. p.
- ³⁸ Derry, T.: i. m., 213. p.
- ³⁹ 1814-ben nem a ma ismert „alkotmányozó gyűlés” (*Grundlovgivende Forsamling*) kifejezést használták, hanem egyszerűen *Rigsforsamling*-nak (szó szerint: az ország [birodalom] gyűlésének) nevezték. Lásd Gammelgaard, K.–Holmøyvik, E.: *The Norwegian Constitution*, i. m., 3. p.
- ⁴⁰ Barton, H.: Scandinavia, i. m., 343. p.; Elster, Jon: *Legislatures as Constituent Assemblies*. In: *Constitutionalism – New Challenges. European Law from a Nordic Perspective*. Ed. Joakim Nergelius (The Raoul Wallenberg Institute Human Rights Library Vol. 31. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden–Boston, 2008, 43–69.; 46. p.); Elviken, A.: i. m., 379. p.; Gammelgaard, K.–Holmøyvik, E.: *The Norwegian Constitution*, i. m., 11. p.; Warner, W.–Holmøyvik, E.–Ringvej, M.: i. m., 26. p.
- ⁴¹ Holmøyvik, E.: *The Changing Meaning*, i. m., 56. p.
- ⁴² Tønnesson, K.: i. m., 176. p.
- ⁴³ Barton, H.: Sweden, i. m., 15–16. p.; Frydenlund, B.: i. m., 251–252. p.
- ⁴⁴ Kan, A.: i. m., 134. p.
- ⁴⁵ Storing, James A.: *Norwegian Democracy* (Houghton Mifflin, Boston, 1963, 24. p.)
- ⁴⁶ Storing, J. A.: i. m., 24. p.
- ⁴⁷ Helgadóttir, Ragnhildur: *The Influence of American Theories of Judicial Review on Nordic Constitutional Law*. (The Raoul Wallenberg Institute Human Rights Library Vol. 26. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden–Boston, 2006, 4. p.); Valen, H.–Katz, D.: i. m., 13. p.
- ⁴⁸ Brækstad, H.: i. m., xiv. p.; Barton, H.: Scandinavia, i. m., 344. p.; Barton, H.: Sweden, i. m., 16. p.; Storing, J.: i. m., 24. p.; Tønnesson, K.: i. m., 179. p.
- ⁴⁹ Barton, H.: Scandinavia, i. m., 343. p.; Helgadóttir, R.: i. m., 4. p.
- ⁵⁰ Billias, George A.: *American Constitutionalism. Heard Round the World, 1776–1989. A Global Perspective* (New York University Press, New York–London, 2009, 144. p.); Ihalainen, Pasi–Sennefelt, Karin: *General Introduction*, i. m., 1–13. p.; 10. p.
- ⁵¹ Storing, J.: i. m., 24–25. p.
- ⁵² Holmøyvik, E.: *The Changing Meaning*, i. m., 56. p.
- ⁵³ Bank B.–Miszler T.: i. m., 278. p.; Brækstad, H.: i. m., xi. p.; Kan, A.: i. m., 1976, 134. p.; Rommetvedt, H.: i. m., 2. p.; Storing, J.: i. m., 25. p.
- ⁵⁴ Bank B.–Miszler T.: i. m., 278. p.; Barton, H.: Scandinavia, i. m., 347. p.; Barton, H.: Sweden, i. m., 16. p.; Brækstad, H.: i. m., xi. p.; Kan, A.: i. m., 134. p.; Orfield, L.: i. m., 154. p.; Warner, W.–Holmøyvik, E.–Ringvej, M.: i. m., 21. p.
- ⁵⁵ Mezey Barna–Szente Zoltán: *Európai alkotmány- és parlamentarizmus-történet* (Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 305. p.)
- ⁵⁶ Az alkotmány eredeti szövegét angol nyelven lásd: *The Constitution of the Kingdom of Norway*. Translated pursuant to order of Government. Printed by Jacob Lehmann (Christiania, 1814; magyarázatokkal: *Writing Democracy*, i. m., 231–252. p.; 1992-ben hatályos szövegváltozatának magyar fordítása: *Észak-Európa alkotmányai*. Szerk. Kiss Barnabás. MTA Államtudományi Kutatóközpont, Budapest, 1992, 77–95. p.)
- ⁵⁷ Warner, W.–Holmøyvik, E.–Ringvej, M.: i. m., 27. p.
- ⁵⁸ Jordheim, Helge: *Timing the Constitutional Moment. Time and Language in the Norwegian Constitution*. In: *Writing Democracy*, i. m., 121–135.; 126–127. p.
- ⁵⁹ Einhorn, E. S.–Logue, J.: i. m., 57. p.
- ⁶⁰ Tønnesson, K.: i. m., 182. p.
- ⁶¹ Sandvik, Hilde: *Gender and Politics Before and After the Norwegian Constitution of 1814*. In: *Scandinavia in the Age of Revolution*, i. m., 329–341. p.; 336., 339. p.
- ⁶² Brækstad, H.: i. m., xiv. p.
- ⁶³ Mezey B.–Szente Z.: i. m., 306. p.
- ⁶⁴ Orfield, L.: i. m., 161–162. p.
- ⁶⁵ Bain, R.: i. m., 396. p.; Bank B.–Miszler T.: i. m., 278. p.; Brækstad, H.: i. m., xv. p.
- ⁶⁶ Brækstad, H.: i. m., xv–xvi. p.
- ⁶⁷ Brækstad, H.: i. m., xvi. p.; Tønnesson, K.: i. m., 182. p.
- ⁶⁸ Bain, R.: i. m., 397. p.; Bank B.–Miszler T.: i. m., 278. p.; Mezey B.–Szente Z.: i. m., 306. p.
- ⁶⁹ Brækstad, H.: i. m., xvii. p.
- ⁷⁰ Helgadóttir, R.: i. m., 5. p.; Valen, H.–Katz, D.: i. m., 13. p.
- ⁷¹ Orfield, L.: i. m., 174. p.
- ⁷² Brækstad, H.: i. m., xviii–xix. p.
- ⁷³ Mezey B.–Szente Z.: i. m., 306. p.; Orfield, L.: i. m., 174. p.
- ⁷⁴ Mezey B.–Szente Z.: i. m., 306. p.
- ⁷⁵ Orfield, L.: i. m., 174. p.
- ⁷⁶ Tønnesson, K.: i. m., 183. p.
- ⁷⁷ Einhorn, E.–Logue, J.: i. m., 57. p.
- ⁷⁸ A 96. § magyar nyelvű szövegének forrása: *Észak-Európa alkotmányai*, i. m., 93. p. [A többi a szerző saját fordítása.]
- ⁷⁹ Scheinin, Martin: *Constitutionalism and Approaches to Rights in the Nordic Countries*. In: *Constitutionalism – New Challenges*, i. m., 135–153. p.; 146. p.
- ⁸⁰ Barton, H.: Scandinavia, i. m., 345. p.; Jordheim, H.: *Timing*, i. m., 124. p. – A zsidókkal kapcsolatos „kizáró szabályról” bővebben lásd Abrahamsen, Samuel: *The Exclusion Clause of Jews in the Norwegian Constitution of May 17, 1814*. (*Jewish Social Studies* 30., 1968. 2. sz., 67–88. p.)
- ⁸¹ Brækstad, H.: i. m., xviii. p.; Orfield, L.: i. m., 175. p.
- ⁸² Mezey B.–Szente Z.: i. m., 306. p.
- ⁸³ Orfield, L.: i. m., 154. p.
- ⁸⁴ Barton, H.: Scandinavia, i. m., 349. p.
- ⁸⁵ Barton, H.: Scandinavia, i. m., 350. p.; Barton, H.: Sweden, i. m., 17. p.; Barton, H.: Finland and Norway, i. m., 222. p.; Kan, A.: i. m., 135. p.
- ⁸⁶ Barton, H.: Scandinavia, i. m., 350. p.; Barton, H.: Finland and Norway, i. m., 222. p.; Elviken, A.: i. m., 381. p.; Gammelgaard, K.–Holmøyvik, E.: *The Norwegian Constitution*, i. m., 12. p.; Orfield, L.: i. m., 154. p.
- ⁸⁷ Bank B.–Miszler T.: i. m., 278. p.; Brækstad, H.: i. m., xii. p.; Helgadóttir, R.: i. m., 5. p.
- ⁸⁸ Brækstad, H.: i. m., xxi. p.; Derry, T.: i. m., 218. p.; Gammelgaard, K.–Holmøyvik, E.: *The Norwegian Constitution*, i. m., 13. p.; Warner, W.–Holmøyvik, E.–Ringvej, M.: i. m., 37. p.
- ⁸⁹ Elviken, A.: i. m., 382. p.
- ⁹⁰ Barton, H.: Scandinavia, i. m., 352–353. p.; Barton, H.: Sweden, i. m., 18. p.; Barton, H.: Finland and Norway, i. m., 222. p.; Kan, A.: i. m., 136. p.; Orfield, L.: i. m., 154., 245. p.
- ⁹¹ Holmøyvik, Eirik: *The Theory of Sovereignty and the Swedish-Norwegian Union of 1814* (*Journal of the History of International Law* 7., 2005. 2. sz., 137–156. p.; 139–140. p.); Valen, H.–Katz, D.: i. m., 13. p.
- ⁹² Brækstad, H.: i. m., xiii. p.
- ⁹³ Elviken, A.: i. m., 381. p.
- ⁹⁴ A svéd–norvég unióról szóló részletes elemzést lásd Holmøyvik, E.: *The Theory of Sovereignty*, i. m.; a kortárs szakirodalomból lásd pl. Aall, Anathon–Gjelsvik, Nikolaus: *Die norwegisch-schwedische Union: ihr Bestehen und ihre Lösung* (Verlag von M. & H. Marcus, Breslau, 1912); Nansen, Fridtjof: *Norway and the Union with Sweden* (MacMillan, London–New York, 1905).

A svéd–norvég és osztrák–magyar közjogi kapcsolat összefüggéseit a korabeli magyar szerzők is figyelemre méltónak tartották, pl.: Szász Zsombor: *Államkapcsolat és parlamenti kormányrendszer* (Magyar Társadalomtudományi Szemle 4., 1911. 7. sz., 545–562. p.); Thallóczy Lajos: *A külügyek vezetése Svéd–Norvégországban s*

nálunk (Budapesti szemle, 26., 1898. 260. sz., 161–212. p.); Vámai Sándor: *A svéd–norvég unió államjoga az 1867. XII. t.c. reviziója szempontjából* (Athenaeum, 14., 1905. 3. sz., 352–372. p.)

⁹⁵ https://snl.no/Aleksandr_Kan (letöltés: 2015.02.16.)

⁹⁶ Kan, A.: i. m., 135. p.

⁹⁷ Mezey B.–Szente Z.: i. m., 306. p.

⁹⁸ Arnason, Agust T.: *The Good State or the Constitutional Innocents of the Nordic Societies*. In: *Constitutionalism – New Challenges*, i. m., 155–160. p.; 156. p.

⁹⁹ Kiss Bamabás: *Észak-Európa alkotmányai. Bevezetés*. In: *Észak-Európa alkotmányai*, 6–7. p.

¹⁰⁰ Mezey B.–Szente Z.: i. m., 306. p.

¹⁰¹ Barton, H.: *Scandinavia*, i. m., 346. p.

¹⁰² Elviken, A.: i. m., 381. p.

¹⁰³ Storing, J.: i. m., 25. p.; az idézett mű: Castberg, Frede: *Norges statsforfatning* (3. kiad., Universitetsforlaget, Oslo, 1964 [Megjegyzés: Storing értelemszerűen egy korábbi, 1946-os kiadást idéz.]

¹⁰⁴ Gammelgaard, Karen: *Constitution as a Transnational Genre: Norway 1814 and the Habsburg Empire 1848–1849*. In: *Writing Democracy*, i. m., 92–107. p.

¹⁰⁵ Visconti, Jacqueline: *Discursive Patterns in the Italian and Norwegian Constitutions*. In: *Writing Democracy*, i. m., 108–118. p.

¹⁰⁶ http://pte.hu/hu/esemeny/irany_eszak_epizodok_skandinavia_tortenetebol; a konferencia meghívóját lásd: http://pte.hu/sites/pte.hu/files/files/Esemenyek/2014/aprilis/irany_eszak_konferencia.jpg (letöltés: 2015.02.09.)

¹⁰⁷ <https://www.btk.elte.hu/hir?id=NW-1753> (letöltés: 2015.02.09.)

¹⁰⁸ Szentgáli-Tóth Boldizsár: i. m. In: <http://www.arsboni.hu/europa-legregibb-hatalyos-alkotmánya-norvegia.html> (letöltés: 2015.01.30.)

Korsósne Delacasse Krisztina

A *stellionatus* meghatározásához, különös tekintettel a 18. századi magyar büntetőjogi irodalomra

Előfordul, hogy az ember ott bukkan rá egy újabb feldolgozandó témára, ahol nem is sejtene. Noha jó ideje már nem tudom anélkül olvasni Jókai regényeit, hogy ne lássam meg benne a megoldandó jogtörténeti feladványokat, eseteket, arra igazán nem számítottam, hogy ezeket valamikor nem csupán az oktatás illusztrálásaképpen fogom felhasználni, hanem lesz olyan közöttük, amelynek teljes felgöngyöltése komoly utánajárást is igényel majd, mi több, további kutatásra inspirál. Íme az ominózus, továbbgondolásra okot adó részlet, amely *Az elátkozott család* című regény egyik alakjának, Kadarkuthy bárónak a jellemzésénél található: „*A zugügyvéd felhordott ellene minden ráférhető vádat, bebizonyítá, hogy nincs elég esze, hogy larvatus, stellionatus és perduellio bűneiben leledzik, hogy ateista és manicheus, hogy örjögő és nyavalyatorős, bevádolta blaszfémiaival, crimen laesaeval, actus majorissal, s egy időben csakugyan annyira vitte a dolgot, hogy az öregúr sequestrumot kapott, s először életében volt kénytelen elismerni, hogy ebben a játékban nincsen több aduja.*”¹

A többi – viszonylag egyszerűbben meghatározható – „vádpontra” most mellőzve, felmerülhet a kérdés, vajon mit takar pontosan az itt szereplő *stellionatus* deliktuma, vagy egyáltalán létezett-e ilyen megnevezéssel a bűn-

cselekmény akkor, amikor a regény játszódik, tehát a 18. század közepének magyar nemesi jogában? Fel lehet-e lelteni jogforrásainkban is a nyomait, vagy csupán a költői képzelet szüleménye ennek szerepeltetése e korszakban a báró bűnei sorában?

1. Amennyire egyszerűnek tűnik a *stellionatus* fordítás útján történő meghatározása, mint csalás, épp annyira lehet bonyolult pontos mibenlétének a magyarázata régi jogunkban. Ezt a vélekedést más, korábbi magyar, sőt idegen szerzők is osztották, amennyiben kijelentették, hogy „*keine Materie des Strafrechts ist so schwierig als die Lehre vom Betrüge und von der Fälschung*”.² Nem utolsósorban azért is okozhat ez nehézséget, mert egyéb, csalárdságot feltételező esetektől (így például az előbbi idézetben szereplőhamisítástól) is el kell majd határolni.

Amennyiben – első megközelítésként – kizárólag a büntett megnevezésének fordításából indulunk ki, a legelterjedtebb régi szótár a következő definíciót adja: „*mindennemű csalás vagy vesztegetés, hamisítás, a mely a törvényben nincs külön megnevezve*”.³ Ebből tehát úgy tűnik, a *stellionatus* egy szubszidiárius jellegű tényállás volt, amely azokat a csalárdul elkövetett cselekményeket foglalta magában, amelyek önálló deliktumként nem voltak definiálva, ám beletartoztak hamisítási esetek is. A meghatározás azonban használhatatlan abban az értelemben, hogy nem tudjuk, mely korszakra vonatkozik. A szótár kiadásának idejében az 1878:5. tc., a Csemegi-kódex volt hatályban, és határozta meg a bűncselekményeket, méghozzá a „*nullum crimen sine lege*” modern elvének megfelelően; tehát csak az minősült bűncselekménynek, amit a törvény büntetni rendelt. Márpedig a Btk. nem a *stellionatus*ról, hanem a csalásról rendelkezett, méghozzá a következőképpen: „*379. § A ki azon célból, hogy magának vagy másnak jogtalan vagyoni hasznot szerezzen, valakit ravasz fondorlattal tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart, és ez által annak vagyoni kárt okoz: csalást követ el.*” A további szakaszok pontosan részletezik a különféle elkövetési magatartásokat és azok büntetését, majd pedig a következő fejezetek a hamisításokkal, a csalárd és vétkes